

Christina Andreea MI ARIU
(Universitatea Creștină Dimitrie
Cantemir din Timișoara)

Destinul unei limbi vernaculare în context românesc

Abstract: (The destiny of a vernacular language in a Latin culture) România has a “binding capacity”, a magnetism that no other linguistic group can equal, and Provençal language is a basic vein of its resistance over centuries. The Occitan or Provençal language has maintained its purity beyond Loire, from the Spanish to the Italian borders. History has shown that Occitan language had a tougher destiny than other Latin literary languages. Its rise during the Middle Ages and in the following period, as an important language of culture (spread both in the South – in the Iberian Peninsula, in Italy, including in Sicily, and in the North, in Great Britain and in the Germanic countries) would gradually come to an end. Fortunately, some famous scholars' contributions, such as Frédéric Mistral and, more recently, Pierre Bec, Paul Zumthor, Michel Zink and many others, have saved this language from decay and forgetfulness. Beyond its cultural importance, this language represents an European cultural phenomenon. Practically, we could say that România's birth certificate is written in Provençal.

Keywords: România, Provençal, European Culture, Glottogenesis, Neo-Latin Languages

Rezumat: România posedă acel „liant”, acel magnetism pe care nicio altă grup lingvistic nu le poate egala, provenșala fiind un filon de bază al rezistenței sale în timp. Limba occitană sau provenșală s-a păstrat în toată puritatea sa dincolo de Loara, de la granițele Spaniei până la cele ale Italiei. Istoria a arătat că această limbă a avut un destin mai zdruncinat față de celelalte limbi romanice literare. Strălucirea pe care o dobândise în Evul Mediu și în perioada imediat următoare, ca importantă limbă de cultură (răspândită atât în sud, în Peninsula Iberică, în Italia, inclusiv în Sicilia, precum și în nord, în Marea Britanie și în țările germanice) avea să se estompeze treptat. Din fericire, aportul unor români celebri, ca de exemplu Frédéric Mistral și, mai nou, Pierre Bec, Paul Zumthor, Michel Zink și mulți alții, a salvat de la decadență și uitare această limbă care dincolo de încredințarea sa culturală reprezintă un fenomen cultural european. Practic, am putea spune că certificatul de naștere al României este scris în provenșal.

Cuvinte-cheie: România, provenșala, cultura europeană, glotogeneză, limbi neolatine

Ileana Oancea subliniază în *Romanitate și Istorie*: „apariția unei noi conștiințe lingvistice (cea romanică) este înfruptată pe fondul unei permanențe: latinitatea”¹. Limbile neolatine, dezvoltate în unele părți ale teritoriului vechii României istorice, devenite la rândul lor limbi naționale ale unor popoare de cuceritori, au fost duse în alte teritorii pe care născându-se românii nu le atinseseră și nici măcar nu le cunoscuseră, lărgind astfel lumea romanică. Din această perspectivă, Carlo Tagliavini vorbește de existența unei „Românie pierdute”, în care, totuși, este posibilă studierea prin toponimie a stadiilor latinității apuse, a elementelor latine timpurii în limbile care au rămas în buclă latină. Mai vorbește de asemenea și de o „Românie nouă”, rezultatul colonizării de către naștii care vorbesc limbi

¹ Ileana Oancea, *Romanitate și istorie*, Timișoara, Editura de Vest, 1993, p. 49.

romanice.² Studierea celor două Români aduce filologiei romanice importante contribuții care servesc la clarificarea multor chestiuni ale istoriei latinei și limbilor neolatine.

Referindu-se la componentele familiei romanice, marele romanist Curtius începe cu româna, născută în zona de răsărit, cea mai periclitată a imperiului roman, o zonă de răscăltăie, continuând cu italiana, franceza, provensala, catalana, spaniola, portugheza³. Am mai putea adăuga sarda, retoromana și dalmata (dispărută la sfârșitul secolului al XIX-lea). Această primă mare nivelare lingvistică a fost rezultatul unui proces lingvistic unic, irepetabil în felul în care s-a petrecut, numit de unii lingviști procesul de glotogeneză. Astfel a apărut spațiul lingvistic romanic, decisiv pentru Europa ce urma să se creeze pe ruinele civilizației romane.

Limba provensală s-a confruntat cu progresul limbii franceze încă din secolul al VI-lea. Franceza a fost introdusă în Provence ca limbă scrisă la sfârșitul secolului al XV-lea, iar folosirea ei ca limbă juridică a fost confirmată prin Edictul de la Villers-Cotterêt, în 1539⁴.

Astfel că, vechiul „conflict” dintre latină și limba neolatină aspirantă la statutul de limbă de cultură se va perpetua, locul limbii latine fiind luat treptat de franceză.

Aceasta a început să fie introdusă în scris în perioada 1270-1539. La început, puterea regilor francezi nu este însoțită de o politică lingvistică în sud, unde foarte puține documente erau scrise în franceză. Abia începând cu Războiul de o sută de ani, puterea regelui își face simțită prezența. Latina își pierde treptat din importanță, ceea ce duce la editarea unor decrete lingvistice care susțin utilizarea francezei sau a limbii locale în toate textele juridice importante⁵.

În ceea ce privește limba occitană, în această perioadă se poate observa că, la nivel oral situația este diferită: o mare parte din populație era analfabetă și nu vorbea decât o singură limbă, occitana.

Provence a fost unul dintre inuturile occitane care a trecut cel mai târziu la utilizarea limbii franceze în administrație⁶. Introducerea limbii franceze nu a avut prea multe urmări în oral, marea majoritate a populației rămânând provensalofonă până în secolul al XX-lea.

Odată cu atribuirea regiunii Provence regelui Franței în 1486⁷, pătura cultă a populației este atrasă tot mai mult de polul parizian. Cu toate acestea, majoritatea scrierilor păturate sunt în provensală (rareori chiar și în latină și italiană) și doar câteva în franceză.

Revoluția de la 1789 avea să joace un rol decisiv și pe plan lingvistic, una dintre consecințele ei fiind aceea că egalitatea puternic aclamată de către revoluționari presupunea răscăltăirea limbii franceze în rândul întregii populații din Franța.

În secolul al XIX-lea, când Provence este anexată Franței, conflictul dintre provensală și franceză devine mai puternic: legislația adoptată încă din 1789 și clasele superioare care își

² C. Tagliavini, *Originile limbilor neolatine*, București, Editura științifică și Enciclopedică, 1977, p. 130.

³ E. R. Curtius, *Literatura europeană și Evul Mediu latin*, în românește de Adolf Armbruster, cu o introducere de Alexandru Dușu, București, Editura Univers, 1970, p. 42.

⁴ Philippe Blanchet, *Langues, cultures et identités régionales en Provence. La métaphore de l'aïoli*, Paris, L'Harmattan, 2002, p. 11.

⁵ Carmen Alén M. Garabato, *Quand le „patois” était politiquement utile ...*, Paris, L'Harmattan, 1999, p. 17.

⁶ Până la sfârșitul secolului al XVI-lea, însăși la ora actuală mai putem întâlni provensala.

⁷ Cu toate că rămâne independent până în 1790.

întru iser refuz utilizarea limbii comune – „patois” – obligând poporul să învețe franceza. Într-un cântec francez începe să se răspândească în rândul maselor populare.

Provensalii își însușesc franceza oarecum forțat: coala devine obligatorie, are loc războiul din 1914, precum și o modernizare profundă. Între 1890 și 1950, limba provensalilor este o variantă a limbii franceze cu nuanțe provensale care, de altfel, mai rezistă astăzi. După cel de-al II-lea Război Mondial, provensala va continua regresul la nivel cantitativ, fiind restricționată de către autoritățile franceze. Astfel că provensalii primiseră cu ostilitate impunerea exclusivă a limbii franceze și inițial se mișcă de sus în jos⁸ a limbii regionale care aveau ca obiectiv, dacă nu un bilingvism echitabil, cel puțin o diglosă prezent și echilibrată⁹. Important de subliniat este faptul că limba provensală își apără stratul întotdeauna statutul de „limbă” cântărită cu prisosință odată cu apariția primelor texte prestigioase care au utilizat-o.

Poezia trubadurilor reprezintă marea renaștere a Occidentului în perioada Evului Mediu. Literatura trubadurilor este occitană nu doar datorită originii autorilor (majoritatea dintre ei fiind din inutul occitan și un număr mult mai mic din afara acestora), ci mai ales datorită limbii occitane pe care o adoptaseră chiar și străinii, cel puțin într-o primă fază. Apărută într-o societate supraevoluată pentru acea „perioadă a tenebrelor”, poezia trubadurilor reprezintă garanția perpetuării limbii și a spiritului provensal, dar și „liantul” de care Romanitatea *in statu nascendi* avea atâtă nevoie. Limba acestora era o limbă comună, cu caracteristici dialectale foarte puțin diferite, o limbă bogată și suplă, în cadrul căreia dulcea se contopea cu energia, tenta arhaică constituind unul dintre atuurile sale.

Limba occitană veche este cu siguranță diferită de occitană actuală, însă totuși, între occitană medievală și cea vorbită astăzi, diferența este cu mult mai mică decât aceea dintre franceza din aceeași epocă și franceza actuală. De asemenea, nu ar fi deloc imposibil de găsit strofe întregi din operele trubadurilor care să fie înțelese perfect de occitanofoni. Bilingvismul care persistă și la ora actuală în inuturile occitane reflectă această perspectivă interculturală familiară provensalilor încă din epoca medievală.

Limba provensală nu se vorbea numai în Provence și Dauphiné, în general zona dintre Alpi și Pirinei, zonă denumită odinioară Occitanie, ci se vorbea și în Italia, Spania, Anglia și chiar și în Germania¹⁰. Romanistul Bembo preciza într-un tratat despre limba toscană că, în opinia sa, limba provensală era superioară tuturor limbilor din Occident.

În ceea ce privește scrierea în franceză, găsim scriitori care au asociat provensala și franceza, folosind fiecare limbă în opere diferite sau utilizând franceza provensalizată (de exemplu Pagnol care scrie despre Provence într-o franceză provensalizată cu scurte pasaje în provensal). Literatura de prestigiu din zilele noastre¹¹, creată odată cu înființarea cercului Félibrige își are rădăcinile în literatura populară.

⁸ Simbolul acestora va rămâne mișcarea Félibrige. „Lupta” nu s-a încheiat încă nici la ora actuală. Astfel că în anul 2000 s-a reunit un colectiv pentru recunoașterea limbii provensale care a adunat în jur de 6000 de persoane favorabile provensalei și a mobilizat aproximativ 10 000 de persoane pentru o manifestare în Arles în data de 30 sept. 2001.

⁹ Philippe Blanchet, *op. cit.*, p. 15.

¹⁰ Au existat versuri în limba provensală scrise de regele din Napoli – Roger –, de regele din Aragon – Alphonse și de împăratul Richard – Inimă de Leu.

¹¹ Dintre cei mai de seamă scriitori contemporani în provensal: Arbaud, Baroncelli, Bosco, Peyre, Drutel, Galtier, Bayle, Courty etc.

Odat cu renașterea mistraliană, o mulțime de lucrări cu caracter normativ și de dicționare vâd lumina tiparului. Cel mai reprezentativ dintre acestea rămâne însă *Trésor du Félibrige* al lui Mistral, monument lexicografic și în același timp testament al limbii provenșale.

Până la sfârșitul secolului al XIX-lea, găsesc, pe de-o parte, o mică producție în franceza „standard”, iar pe de altă parte o producție importantă în provenșal, ca urmare a perioadei de renaștere care a marcat secolul al XIX-lea provenșal și care culminează cu acordarea premiului Nobel lui Frédéric Mistral. Întreaga operă a lui Mistral, dar în același timp și asociația literară – **Félibrige** - fondată de acesta și propusă să facă din limbă un instrument nou, iar datorită acestei noutăți să scrie opere prin care să redea poporului conștiința unității. La origini o grupare artistică și științifică, înființată în 1854 de un grup de tineri scriitori provenșali, printre care și Frédéric Mistral, Félibrige rămâne un simbol al spiritului mistralian mistuit și în lăsat de dragostea față de limba unei atât de prestigioase comori – creația trubadurilor. La început, felibrii au fost fideli interpreti și ai anumitor tradiții meridionale, apoi au fost cei apte poeziei care au înființat *Les Jeux Floraux de Toulouse*, iar ultimii afirmău cu mândrie că strămoșii lor au fost trubadurii. Marele vis al lui Mistral a fost acela de a întări prestigiul provenșalei prin dezvoltarea unui învățământ în această „limbă”.

Între 1945 și 1995 visul său devine realitate, provenșala fiind introdusă efectiv în învățământ ca limbă occitană.

La ora actuală, l'**Union Provençale** – asociație reprezentativă a mișcărilor provenșaliste reprezintă un exemplu bun pentru revendicările actuale și pentru locul acordat în procesul educativ al tinerilor.

Poetul Mas-Felipe-Delavouet care a scris o operă admirabilă în provenșal repeta adesea: „*a scrie în provenșal nu înseamnă a fi neapărat scriitor regionalist, ci înseamnă universalitate, în timp ce a scrie în franceză înseamnă a fi condamnat la un statut de scriitor regionalist, a face ce a făcut Pagnol sau Daudet*”¹².

Istoria a arătat că limba occitană a avut un destin mai zdruncinat față de celelalte limbi romanice literare. Strălucirea pe care o dobândise în Evul Mediu și în perioada imediat următoare, ca importantă limbă de cultură (răspândită atât în sud, în Peninsula Iberică, în Italia, inclusiv în Sicilia, precum și în nord, în Marea Britanie și în rile germanice) avea să se estompeze treptat. Din fericire, aportul unor români celebri, ca de exemplu Frédéric Mistral și mai nou Pierre Bec, Paul Zumthor, Michel Zink și mulți alții, a salvat de la decadență și uitare această limbă care dincolo de încercările culturale reprezintă un fenomen cultural european. Practic, am putea spune că certificatul de naștere al României este scris în provenșal.

Destinul României este destin de cuceritor. Ea și-a extins granițele și dincolo de Europa, „cucerind” teritoriile din Lumea Nouă. La începutul anilor '80, profesorul Guy Mermier de la Universitatea din Michigan a fondat o societate savantă nord-americană dedicată studiului vechii occitane: Societatea Guilhem IX. În 1985 a avut loc o reorganizare

¹² M. Courty, *Anthologie de la littérature provençale moderne*, L'Astrado, 1997, p. 82.

a acestei societăți, urmare a acesteia fiind fondarea periodicului *Tenso*¹³ – buletinul Societății Guilhem IX.

Un dicționar provensal-portughez a apărut în Brazilia, sub conducerea și coordonarea diplomatului brazilian William Angel de Melo. Având în vedere faptul că literatura provensală a exercitat o mare influență asupra literaturii portugheze, există în Brazilia numeroși cercetători pentru care cunoașterea limbii provensale este de prim ordin, prin faptul că le permite să realizeze comparații filologice.

Cert este că România posedă acel „liant”, acel magnetism pe care niciun alt grup lingvistic nu le poate egala, provensala fiind un filon de bază al rezistenței sale în timp.

Limba occitană sau provensală s-a purtat în toată puritatea sa dincolo de Loara, de la granițele Spaniei până la cele ale Italiei. Din punct de vedere, lupta continuă pe care a fost nevoită să o poarte încă din perioada genezei sale ca limbă de cultură vădită, astfel că în ciuda eforturilor remarcabile ale susținătorilor ei de pretutindeni, această limbă – purtătoare a unui tezaur inestimabil pentru spiritualitatea europeană – are încă statutul de rudă săracă la masa rudelor ei afirmate plenar. Marele ei merit rămâne însă acela de a fi generată și transmisă valori literare și culturale care marcase spiritul romanic, fiind cea dintâi limbă vernaculară cu bază latină care și-a dobândit statutul de limbă literară cu drepturi depline.

Bibliografie

- Blanchet, Philippe, *Langues, cultures et identités régionales en Provence. La métaphore de l'aïoli*, Paris, L'Harmattan, 2002.
- Courty, M., *Anthologie de la littérature provençale moderne*, L'Astrado, 1997.
- Curtius, E. R., *Literatura europeană și Evul Mediu latin*, în românește de Adolf Armbruster, cu o introducere de Alexandru Dușu, București, Editura Univers, 1970.
- Garabato, Carmen Alén M., *Quand le „patois” était politiquement utile ...*, Paris, L'Harmattan, 1999.
- Oancea, Ileana, *Romanitate și istorie*, Timișoara, Editura de Vest, 1993.
- Tagliavini, C., *Originile limbilor neolatine*, București, Editura științifică și Enciclopedică, 1977.

¹³ Periodicul se mândrește astăzi cu peste 100 de abonați, număr care, departe de a fi unul impresionant, dovedește încă o dată că numărul de americani interesați de occitană. Publicația este difuzată și în Canada și numărul căștigat de abonați în Europa.